

قرآن‌های منسوب به امامان شیعه (ع) در اسناد دوره افشاریه

حمیده شهیدی^۱

چکیده

کتابخانه آستان قدس رضوی یکی از کتابخانه‌هایی است که قدمتی دیرینه دارد است. این کتابخانه یکی از کتابخانه‌های بزرگ جهان اسلام است و دارای قدیمی‌ترین قرآن‌های خطی در دنیاست که هم از لحاظ تعداد و هم از لحاظ تاریخی و نسخه‌شناسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و از مصاحف وقفی نفیس در جهان اسلام محسوب می‌شوند. در میان اسناد مربوط به تشکیلات اداری آستان قدس رضوی در دوره افشاریه، فهرست مصاحف و کتاب‌هایی که در کتابخانه آستان قدس نگهداری می‌شدند، دیده می‌شود. این نوشتار برآن است تا با بررسی این اسناد، برآوردی از تعداد این گونه مصاحف داشته باشد و اطلاعات نسخه‌شناسی قرآن‌های کهن به خطوط ائمه (ع) را ارائه دهد. همچنین سعی شده با بازنویسی صحیح این فهرست‌ها به پژوهشگران حوزه تاریخ و حوزه نسخ قرآنی در معرفی این نفایس یاری شود. بر اساس آنچه اسناد نشان می‌دهد، تعداد کل مصاحف قرآنی در ابتدای دوره افشاریه در سال ۱۱۵۰، حدود ۱۹۸۷ جلد است که به فاصله سه سال در سال ۱۱۵۳، تعداد ۲۶ جلد به آن اضافه شده و به ۲۰۱۳ قرآن رسیده است. قرآن‌های خطی منسوب به امامان شیعه علیهم‌السلام هم ۴۶ جلد می‌باشد که به قطع بیاضی هستند و بر روی پوست آهو نوشته شده‌اند. بیشترین تعداد قرآن‌ها منتسب به حضرت علی (ع) است. کلیدواژه‌ها: کتابخانه آستان قدس رضوی، نسخه‌های خطی قرآن، امامان شیعه (ع)

۱. دکتری تاریخ دوره اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد/ مسئول امور مطالعات تخصصی مخطوطات آستان قدس رضوی

h.shahidi2020@gmail.com

مقدمه

کتابخانه‌ها به عنوان یک مرجع علمی و فرهنگی شناخته شده‌اند و در تکامل دانش بشری نقش به‌سزایی داشته‌اند. یکی از کتابخانه‌هایی که قدمتی دیرینه دارد کتابخانه آستان قدس رضوی است که از جمله کتابخانه‌های بزرگ جهان اسلام است. این کتابخانه از طریق وقف کتاب‌های زیادی را جذب کرده است و در کنار سایر کتاب‌ها، دارای قدیمی‌ترین قرآن‌های خطی در دنیاست که هم از لحاظ تعداد و هم از لحاظ تاریخی و نسخه‌شناسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و جزو مصاحف وقفی نفیس در جهان اسلام محسوب می‌شوند. یکی از عمده‌ترین منابع اطلاعاتی که می‌توان در پرتوآن شناخت بهتری از کتابخانه مذکور به دست آورد، اسناد تشکیلات اداری آستان قدس رضوی است که قدمت آن به دوره صفویه باز می‌گردد. در میان اسناد مربوط به دوره افشاریه، فهرست مصاحف و کتاب‌هایی است که در کتابخانه آستان قدس نگهداری می‌شدند. این فهرست‌ها از دو جنبه حائز اهمیت است یکی این که اطلاعاتی از موجودی کتاب‌های کهن آستان قدس ارائه می‌دهد و دیگر این که از قدیمی‌ترین فهرست‌های یک کتابخانه است.

در کتاب «تاریخچه کتابخانه آستان قدس رضوی بر پایه اسناد از صفوی تا قاجار» تألیف الهه محبوب، اطلاعاتی درباره فهرست‌های موجود در دوره‌های مختلف تاریخی ارائه می‌دهد، شده است. ولی بازنویسی و معرفی فهرست‌های دوره افشاریه به طور کامل صورت نپذیرفته است.

همچنین مقاله‌ای از سید محمد حسین حکیم در نشریه اوراق عتیق موجود است که اطلاعات خوبی در زمینه سابقه فهرست نگاری در کتابخانه آستان قدس و همه فهرست‌هایی که پیش از سال ۱۳۰۵ ش تدوین شده است ارائه می‌دهد. همچنین دو فهرست مربوط به سال ۱۱۱۰ ه. ق با شماره بازیابی ۵۲۷۰۳، ۵۲۷۰۴ و سال ۱۱۵۰-۱۱۴۹ با شماره بازیابی ۵۲۷۷۵ بدون بازنویسی اسناد به صورت نسخه برگردان عرضه شده است.

رمضان علی شاکری نیز در کتاب «گنج هزارساله» که به تاریخ کتابخانه آستان قدس می‌پردازد، مختصری به فهرست مصاحف و سایر کتب کتابخانه که به شکل نسخه خطی در آرشیو مرکز نسخ خطی ضبط است، اشاره دارد.

از مواردی که در این فهرست‌ها اشاره شده است و عنوان مستقلی دارد، قرآن‌های خطی منسوب به امامان شیعه علیهم‌السلام است. در این اسناد از آن به عنوان خطوط ائمه اطهار یا ائمه یا ائمه معصومین یاد شده است. این نوشتار برآن است تا با بررسی اسناد دوره افشاریه مربوط به تشکیلات اداری آستان قدس رضوی، برآوردی از تعداد این گونه مصاحف داشته باشد و اطلاعات نسخه‌شناسی قرآن‌های کهن به خطوط ائمه (ع) را ارائه دهد. همچنین سعی شده با بازنویسی صحیح این فهرست‌ها به پژوهشگران حوزه تاریخ و حوزه نسخ قرآنی یاری رساند.

از آنجا که این اسناد مربوط به امور اداری است فاقد هرگونه آرایه هنری‌اند. نوع نگارش متن اسناد به طور عمده به خط نستعلیق و اعداد و ارقام آن به خط سیاق است. جنس کاغذ اسناد یاد شده از نوع کشمیری^۱ است. عمده

۱. کاغذی به نسبت نازک بوده است که در کشمیر می‌ساخته‌اند و عموماً آهار مهره می‌شده است (مایل هروی، ۱۳۹۸، ج ۲، ص ۲۸۰).

اسناد در دفتر توجیهات^۱ بر روی کاغذهایی موسوم به فرد^۲ نوشته شده‌اند.

محتوای اسناد

اولین کتابخانه‌ای که در ایران موفق به نشر فهرست شده، کتابخانه آستان قدس رضوی بوده است؛ زیرا نخستین فهرست مصاحف و سایر کتب کتابخانه به طریق سیاهه نویسی با نسخه‌شناسی آن از سال‌های ۱۰۰۹ و ۱۰۱۰ هجری قمری در آرشیو کتابخانه موجود است. (شاکری، ۱۳۶۷، ص ۸۶) در میان اسناد تشکیلات اداری آستان قدس، برخی فهرست کتاب‌هایی است که در همان سال وقف یا نذر شده است و برخی مربوط به فهرست کتاب‌های امانتی و یا سیاهه کتاب‌های مرمت شده است. نکته مشترک در همه آن‌ها این است که همه آن‌ها موجودی کتاب‌ها و اموال کتابخانه را در سال‌های مختلف از قبیل راه‌های تأمین کتاب، تعداد و نوع کتب وقفی، امانتی و مرمتی، محل نگهداری، نوع ضمام، طبقه‌بندی و شیوه نسخه‌شناسی را نشان می‌دهد. (محبوب، ۱۳۹۰، ص ۱۱۹).

در دوره صفویه تنها دو فهرست کامل از موجودی کتابخانه با دو سربرگ متفاوت وجود دارد که محتوا و مفهوم هر دو مشترک بوده و اصطلاح فهرست برای آن به‌کار رفته است. اما در دوره افشاری چندین بار از موجودی کتابخانه فهرست تهیه شده است (همان، ص ۱۶۷) همه این فهرست‌ها مربوط به حکمرانی نادرشاه افشار است. به نظر می‌رسد تهیه فهرست از موجودی کتاب‌ها، مصاحف و اموال کتابخانه و ثبت آن، نشان‌دهنده توجه ویژه به کتابخانه در دوره حکمرانی این پادشاه است. پیش از آن هم نادر شاه افشار با عنوان نیابت سلطنت و والی خراسان به تاریخ ۱۱۴۵ ه. ق تعداد ۷۰۰ نسخه را بر کتابخانه آستانه وقف کرد. (جهت آشنایی با نسخ وقفی نادر شاه ر.ک: عبدی، حیدریان، ۱۴۰۲)

نکته‌ای که ضروری است به آن اشاره شود این است که در این فهرست‌ها با قاطعیت از خطوط امامان شیعه (ع) یاد شده است. حال آن که این انتساب‌ها غیر واقعی است. کریمی نیا قرآن پژوه در مقاله‌ای دو دسته دلیل یا مدرک تاریخی بر غیر واقعی بودن این انتساب‌ها ارائه می‌دهد. نخست بر اساس متون تاریخی قدیم می‌کوشد که نشان دهد که کهن‌ترین اسناد مکتوب تاریخی بر جا مانده از سه قرن نخست، همگی فاقد چنین نسبت‌هایی‌اند. به علاوه ذکر نام کاتب در انتها یا میانه یک نسخه قرآن، امری غیر رایج در سه قرن نخست است؛ لذا وجود ترقیمه یا انجامه کاتب در انتهای بخشی از قرآن و انتساب آن قرآن به یکی از امامان شیعه در قرن نخست مستلزم زمان پریشی تاریخی^۳ است. دومین دسته از دلایل و شواهد بر جعلی بودن این انتساب‌ها، به جوانب نسخه‌شناختی این مصاحف منسوب به امامان شیعه باز می‌گردد. در این بخش نویسنده نشان می‌دهد

۱. توجیهات جمع توجیه، ترتیب حساب و حواله پرداخت دیوانی (لغت‌نامه دهخدا، ذیل واژه توجیه).

۲. در اصطلاح دیوانی، ورقه‌ای به اندازه نصف قطع خستی که سواد فرمان‌ها و احکام و نیز جمع و خرج دولت و ایالات و ولایات را بر روی آن نوشته و آن‌ها را روی هم دسته می‌کردند (قائم مقامی، ۱۳۵۰، ص ۳۴).

۳. زمان پریشی یا نابه‌هنگامی یا آنارونیسم (به فرانسوی: Anachronisme) مغالطه‌ای گاه‌نگارانه است که طی آن فرد، رویداد، گفتار یا هر چیز دیگری مطابق با ارزش‌های زمان فعلی ارزیابی می‌کند. به عبارت دیگر فرد رویدادها یا شخصیت‌های تاریخی را با نگاه ارزشی امروزی تحلیل می‌نماید.

که برخی ویژگی‌های موجود در خود این نسخه‌ها از جمله نوع خط (مثلاً به کارگیری خط کوفی مشرقی) جنس مصحف (مثلاً استفاده از کاغذ) محتوای قرآنی (مثلاً استفاده از قرائات مختلف رسمی و شاذ) وجود اشتباهات و سهو کاتب (که به اعتقاد شیعه از جانب امام روی نمی‌دهد) و نیز نشانه‌های واضحی از جعل امضا به خط کوفی، به روشنی ما را قانع می‌کنند که کتابت این مصاحف به دست امامان شیعه را نادرست و غیر واقعی بدانیم. (ر.ک: کریمی‌نیا، ۱۴۰۰)

اسنادی که در آن فهرست مصاحف قرآنی منسوب به ائمه (علیهم السلام) آمده به این شرح می‌باشد:

ردیف	شماره سند	سال سند
۱	۵۲۷۷۵	۱۱۴۹-۱۱۵۰
۲	۵۲۷۷۶	۱۱۴۹-۱۱۵۰
۳	۵۲۷۷۷	۱۱۵۲-۱۱۵۳
۴	۵۲۷۸۱	۱۱۵۵-۱۱۵۴

همان‌گونه که پیش از این گفته شد فهرست‌ها مربوط به دوره حکمرانی نادرشاه افشار است. در بالای این اسناد کلمه «عرض» آمده است. آنچه در فرهنگ لغات در معنی عرض ذکر شده، متنوع است. عظیمی واژه عرض دید را به معنی به رؤیت رساندن یک نسخه کتابت شده و تصحیح نادرستی‌های کتاب، توسط مؤلف یا شخص و استاد آشنا با آن کتاب می‌داند (عظیمی: ۱۳۹۶، ص ۱۴۴) همچنین در برخی نسخه‌ها به معنای دیگری نیز آمده است و آن در مورد نسخه‌های دیوانی است که در اوراق ابتدایی نسخه با عنوان «رسم خزان» یا توسط مخزن دار هنگام ورود به مخزن کتب با عنوان «داخل عرض شد» یا «عرض دید شد» کتابت می‌شد. (همان، ص ۱۴۵)

صاحب اندراج درباب کلمه عرض دید چنین نوشته است: «ر عرف حال معنی موجودات گرفتن است اعم از آن که سپاه باشند یا چیز دیگر از نقد و جنس» (دهخدا، ذیل واژه عرض دیدن) برخی از محققان بر آن اند که اصطلاح عرض دید به این معناست که وقتی در کتابخانه شاهی، پادشاه یا امیر، کتابی را بعد از مطالعه پس می‌داد، کتابدار یا مسئول دیگری بر آن کتاب «عرض دیده شد» یا ملاحظه شد یا به عرض رسید، می‌نوشت. اما به گفته برخی دیگر از جمله حنیف نقوی، نسخه شناسان اصطلاح «عرض دید» را به خطا «عرض دیده» می‌نویسند. اصطلاح عرض دید به معنای معاینه یا موجودی سپاه و لشکر و فهرست اموال توشه‌خانه به کار می‌بردند و با گذشت زمان برای معاینه یا ملاحظه کتاب، مستعمل شده است. با توجه به بررسی عرض دیده‌ها در کتاب‌های خطی می‌توان سخن دسته دوم نسخه شناسان را به معنای عرض دید نزدیک دانست. (انجم، ۱۳۹۱، ۱۵ و ۱۶) به نظر می‌رسد این اصطلاح به تدریج جهت کنترل و قراردادن نسخ در شمار نسخه‌های خطی موجود، کاربرد داشت.

در اینجا به محتوای اسناد می‌پردازیم:

سند شماره یک و دو

سند شماره یک با شماره ۵۲۷۷۵ در صفحات ۵۲ و ۵۳ و سند شماره ۵۲۷۷۶ در صفحات ۱ و ۲ به قرآن‌هایی با خطوط ائمه اطهار (ع) اشاره کرده است. این فهرست‌ها مربوط به سال‌های ۱۱۴۹ و ۱۱۵۰ ق با سال ترکی ایلان نیل است و محتوای آن با اندکی تفاوت شبیه به هم هست. از این رو هر دو سند را با هم مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱. در سربرگ سند شماره ۵۲۷۷۵ چنین آمده است:

مفتح معاملات سرکار فیض اثار و مسجد جامع سنه ئیلان نیل

توجیهاات و مقررات

مقررات

سرکار فیض اثار

صورت المذكور

عرض کارخانجات

کتابخانه مبارکه سرکار

۲. در سند شماره ۵۲۷۷۶ به جای کلمه مفتح، افتتاح ذکر شده و مسجد جامع نیامده است. ضمن این که کلمه عرض به تنهایی ذکر شده است.

۳. در این اسناد به طور کلی موجودی کتاب‌های کتابخانه به دو قسمت تقسیم می‌شود: ۱. قرآن‌ها ۲. کتاب‌ها. و تعداد هر یک به طور کلی ذکر شده است.

۴. در ذیل قرآن‌ها، قسمت مستقلى جهت معرفی قرآن‌ها با خطوط ائمه ع اختصاص یافته و با این عنوان ذکر شده است: خطوط ائمه علیه‌السلام به قطع بیاضی که بر پوست آهو نوشته شده.

۵. علاوه بر آثار مکتوب، سایر موجودی کتابخانه از جمله قابلق، رحل، صندوقچه آورده شده است. وجود این نوع اقلام در کتابخانه نشان دهنده این است که بنا به نفاست و اهمیت، قرآن‌ها را در لفافه، قابلق و در صندوقچه نگه داری می‌کردند.

۶. در این فهرست تعداد موجودی کل قرآن‌ها ۱۹۸۷ جلد است که ۴۶ جلد آن مربوط به قرآن‌هایی با خطوط ائمه است. تعداد سایر موجودی به این ترتیب است: قابلق: ۴۴ عدد، رحل: ۳۳ عدد، لفافه: ۱۲ عدد، صندوقچه: ۲۳ عدد

۷. در قسمت معرفی قرآن‌ها با خطوط ائمه ع اسامی هر یک از امامان که قرآنی منسوب به کتابت ایشان است، آورده شده است. بیشترین تعداد قرآن‌ها مربوط به حضرت علی ع است که در سند به عنوان حضرت امیر یاد شده است. سایر امامان به ترتیب به این شرح است: امام حسن ع، امام سجاد ع، امام جعفر صادق ع، امام موسی کاظم ع.

۸. مشخصات قرآن‌ها شامل قطع، نوع جلد و تعداد اوراق ذکر شده است.

سند شماره سه

سند بعدی که به خطوط ائمه اطهار (ع) اشاره دارد با شماره ۵۲۷۷۷ به تاریخ ۱۱۵۳ ق است. در این شماره ۴ سند با اندکی تفاوت در عنوان، دارای محتوایی مشترک است که در میان آن‌ها فقط یک سند دارای سال می‌باشد

۱. در عنوان این اسناد چنین ذکر شده است:

هو

عرض کتابخانه مبارکه

سنه بیچی نیل

در یک مورد به جای مبارکه، «کتابخانه سرکار» ذکر شده است. که مراد از آن کتابخانه آستان امام رضا علیه السلام است.

۲. در این فهرست دو مد سیاقی کشیده شده و موجودی کتابخانه در ذیل هر یک از این مدات آورده شده است. علی‌رغم تلاش نگارنده، مد نخست خوانده نشد. در ذیل این مد، موجودی مکتوب کتابخانه در دو قسمت مصاحف و کتاب تقسیم‌بندی شده است. مد دوم، کلمه جملتان است که در آن همه موجودی کتابخانه اعم از قرآن، کتاب و سایر ملزومات از قبیل قابلق، صندوق، صندوقچه، لفافه آورده شده است.

۳. در مقایسه با تعداد قرآن‌ها در سند پیشین، در این فهرست تعداد قرآن‌ها افزایش یافته و ۲۰۱۳ قرآن برآورد شده است. خطوط ائمه اطهار هم همان ۴۶ جلد ذکر شده است.

سند شماره چهار

سند شماره چهار با شماره ۵۲۷۸۱ مربوط به سال‌های ۱۱۵۴ تا ۱۱۵۵ است. در این شماره سه صفحه آن به خطوط امامان (ع) اختصاص دارد. برخلاف سایر اسناد، این فهرست مربوط به کنترل و شمارش کلی قرآن‌ها نیست و به قرآن‌هایی اشاره دارد که بر اساس فهرست قبلی، تحویل میر محمد جعفر شده است و تمام قرآن‌های ائمه را شامل نمی‌شود. به نظر می‌رسد این قرآن‌ها بنا به دلایلی از سایر جدا شده و تحویل تحویلدار شده است. در صفحه یک در قسمت بالا سمت چپ این عنوان ذکر شده است: «خط مبارک حضرت امیرالمومنین علی و باقی حضرات ائمه اطهار» و در قسمت بالا وسط سند این عنوان آمده است: «خط مبارک حضرت امام حسن مجتبی و باقی ائمه معصومین». در صفحه ۲ و ۳ به ۲۹ جلد قرآن به خط ائمه (ع) بدون ذکر نام امام اشاره دارد و در عنوان آن عبارت «بدون اسم» آورده شده است. در این فهرست تعداد قرآن‌ها به دو قسمت تقسیم شده است. در قسمت نخست ۱۵ جلد و در قسمت دوم، ۱۴ جلد و مشخصات هر یک در تحت دو عنوان ۱۵ جلد و ۱۴ جلد ذکر شده است. همچنین در این فهرست به تعداد سیزده قرآن وقفی دو پادشاه صفوی اشاره دارد. یازده جلد وقفی شاه عباس و دو جلد وقفی شاه سلطان حسین صفوی.

ارزیابی نهایی

یکی از عمده‌ترین منابعی که می‌توان در پرتوآن شناخت بهتری از کتابخانه آستان قدس رضوی به دست آورد، اسناد تشکیلات اداری این مجموعه است، که قدمت آن به دوره صفویه باز می‌گردد. در میان این اسناد فهرست‌های مربوط به موجودی کتابخانه وجود دارد. در دوره صفویه تنها دو فهرست مشاهده می‌شود؛ اما در دوره افشاریه چندین بار از موجودی کتابخانه فهرست تهیه شده است که همه این فهرست‌ها مربوط به حکمرانی نادرشاه افشار است. به نظر می‌رسد تهیه فهرست از موجودی کتاب‌ها، مصاحف و اموال کتابخانه و ثبت آن، نشان دهنده توجه ویژه به کتابخانه در دوره حکمرانی این پادشاه است.

آنچه اسناد نشان می‌دهد در دوره افشاریه تعداد کل مصاحف قرآنی در ابتدای این دوره در سال ۱۱۵۰، ۱۹۸۷ جلد است که به فاصله سه سال در سال ۱۱۵۳، ۲۶ جلد به آن اضافه شده و به ۲۰۱۳ قرآن رسیده است. از مواردی که در این فهرست‌ها اشاره شده و عنوان مستقلی دارد، قرآن‌های خطی منسوب به امامان شیعه علیهم السلام است. که تعداد آن‌ها ۴۶ جلد می‌باشد. بیشترین تعداد قرآن‌ها مربوط به حضرت علی (ع) است. قرآن‌هایی که به خط ائمه اشاره شده به قطع بیاضی هستند که بر روی پوست آهو نوشته شده‌اند. نکته‌ای که ضروری است به آن اشاره شود این است که در این فهرست‌ها با قاطعیت از خطوط امامان شیعه (ع) یاد شده است. حال آن که این انتساب‌ها غیرواقعی است و بهتر است برای معرفی این نوع قرآن‌ها از کلمه منسوب استفاده شود.

بازنویسی اسناد

سند شماره ۵۲۷۷۶ ص ۱ و ۲

افتتاح مهمات و معاملات سرکار فیض آثار سنه نیلان ثیل

توجیهات و مقررات

مقررات

صورت‌المذکور

عرض

۳۵۸۰ مجلد / ۱۱۲ عدد / هفت زوج / ۴ پارچه / دو فرد

قرآن:

۱۹۸۷ مجلد / خطوط ائمه ع: ۴۶ مجلد / تمام: ۶۲۱ مجلد / جزو: ۱۱۲۵ مجلد / اوراق که در میان دو صندوق است: ۱۹۵

مجلد

قابلق و غیره:

۱۱۲ عدد، دو پارچه

۱. اصل: ۶۲۰. در سند شماره ۵۲۷۷۵ که از نظر محتوا با این سند یکی است عدد ۶۲۱ ذکر شده است و به نظر می‌رسد در این جا عدد یک به اشتباه ذکر نشده است.

قابلق: ۴۴ عدد / لفافه: ۱۲ عدد، دو پارچه / رحل: ۳۳ عدد / صندوقچه: ۲۳ عدد

کتاب و غیره:

۱۵۹۳ مجلد / کتاب: ۱۵۶۶ مجلد / صحیفه کامله: ۷ مجلد

صندوق و غیره:

۷ زوج و [یک] عدل، دو فرد، دو پارچه / صندوق: ۶ زوج، [یک] عدل / فرش: [یک] زوج، دو فرد، دو پارچه

قرآن

مجید و غیره

قرآن: ۱۹۸۷ مجلد

صحیفه کامله که در میان قرآن نوشته شده: ۷ مجلد

۷- خطوط ائمه ع به قطع بیاضی که بر پوست آهو

نوشته شده

۴۶ مجلد

تمام به خط حضرت امیر ع جلد مقوی تیماج قرمز، ابره جلد بوم طلا [یک] مجلد
به خط حضرت امیر ع، جلد مقوی، تیماج مشکی، منبت به طلا، ۹۴ ورق [یک] مجلد
تمام به خط حضرت امام حسین ع قطع ربعی کوچک، جلد مقوی، تیماج مشکی [یک] مجلد
خط حضرت امام حسن ع جلد تیماج قرمز بیاضی، ۵۸ ورق [یک] مجلد
خط یکی از ائمه ع قطع بزرگ، جلد مقوی، ابره جلد بوم نقره ۷۲ ورق [یک] مجلد
شرح ایضا، جلد مقوی، تیماج ماشی، ۶۰ ورق [یک] مجلد
قطع کوچک، جلد تیماج بیاضی، ۵۵ ورق [یک] مجلد
تمام قطع ربعی کوچک، جلد مقوی، تیماج سیاه [یک] مجلد
قطع بزرگ، جلد مقوی، تیماج مشکی ترنج دار، ۱۲۴ ورق [یک] مجلد
قطع کوچک جلد مقوی تیماج سیاه ۳۴۳ ورق [یک] مجلد
خط حضرت امیر ع، قطع ربعی، کاغذ هندی، جلد تیماج بنفش بیاضی، ۵۴ ورق [یک] مجلد
به خط حضرت امام حسن ع، جلد مقوی، تیماج منبت به طلا ۱۲۴، ورق [یک] مجلد
ایضاً تمام به خط مبارک حضرت امیر (ع)، قطع وزیری بزرگ، جلد مقوی، تیماج قرمز، [یک] مجلد
به خط حضرت امام حسن (ع)، جلد مقوی، تیماج جگری، ۹۶ ورق [یک] مجلد
خط حضرت امام زین العابدین (ع)، قطع ربعی بزرگ، کاغذ سمرقندی، ۵۸ ورق [یک] مجلد
خط حضرت امام جعفر صادق ع، قطع ربعی بزرگ، کاغذ هندی حنایی، جلد مقوی، تیماج مشکی منبت به طلا [یک] مجلد
مجلد
شرح ایضاً قطع کوچک، جلد مقوی، تیماج مشکی، ۲۱۴ ورق [یک] مجلد

۱. اصل: ۱۰۹۳. با توجه به مجموع ارقام در ذیل آن، ۱۵۹۳ مجلد است. همچنین همان گونه که ذکر شد در سند شماره ۵۲۷۷۵ که از نظر محتوی به مانند این سند است، عدد ۱۵۹۳ مجلد آورده شده است. بنابراین به نظر می رسد در این جا عدد پانصد به اشتباه ذکر نشده است.

۲. اصل: خطوط.

شرح ایضاً الی سوره المص، جلد مقوی، تیماج سیاه ۳۷۰ ورق [یک] مجلد
تمام، قطع بزرگ، جلد مقوی، تیماج زرد، دور منبت
قطع بزرگ، جلد مقوی، تیماج جگری، ۳۶۰ ورق [یک] مجلد
قطع کوچک، جلد مقوی، تیماج زرد ۶۱ ورق [یک] مجلد
خط حضرت امیر ع، قطع وسط، جلد تیماج بیاضی سبز، ۱۲۶ ورق [یک] مجلد
پانزده سطری، جلد مقوی، تیماج زرد [یک] مجلد
به خط حضرت امیر ع، شش جزو آخر، جلد مقوی، ابره نقره، وقف میر محمد کاظم قزوینی ۹۰ ورق [یک] مجلد
خط مبارک حضرت امیر ع، جلد مقوی، تیماج جگری با سه ورق [یک] مجلد
به خط حضرت امیر ع، جلد مقوی، ساغری مشکی با دو ورق [یک] مجلد
خط حضرت امام جعفر صادق ع، قطع وزیری، جلد تیماج مشکی منبت به طلا، ۵۸ ورق [یک] مجلد
خط حضرت امیر ع، جلد مقوی، تیماج مشکی، ابره جلد بوم نقره [یک] مجلد
تمام به خط یکی از ائمه ع، قطع ربعی، جلد مقوی، تیماج ماشی [یک] مجلد
قطع بزرگ، جلد مقوی، تیماج قرمز، ۳۶ ورق [یک] مجلد
قطع کوچک، جلد مقوی، تیماج مشکی منبت به طلا، ۵۰ ورق [یک] مجلد
قطع کوچک، جلد مقوی، تیماج قرمز، ۲۳ ورق [یک] مجلد
قطع بزرگ، جلد مقوی، تیماج ماشی، ۹۴ ورق [یک] مجلد
قطع وسط، جلد تیماج قرمز، ترنجدار طلا، ۲۲۳ ورق، [یک] مجلد
خط حضرت امیر ع بیست و دو سطری، ۱۱۹ ورق [یک] مجلد
خط حضرت امیر ع، جلد مقوی، تیماج زرد [یک] مجلد
به خط حضرت امام حسن ع، جلد مقوی تیماج جگری [یک] مجلد
خط امام موسی کاظم ع جلد مقوی، تیماج مشکی، منبت به طلا، ۸۵ ورق [یک] مجلد
خط حضرت امیر ع، جلد مقوی، تیماج سبز، ابره بوم نقره، ۷۵ ورق [یک] مجلد
خط یکی از ائمه ع قطع بیاضی، جلد تیماج قرمز، ۴۰ ورق [یک] مجلد
قطع وسط، جلد مقوی، تیماج منبت، ۵۰ ورق [یک] مجلد
قطع ربعی کوچک، جلد مقوی، کاغذ ابری، ۹۹ ورق [یک] مجلد
قطع وسط، جلد مقوی، تیماج سیاه، ۸۸ ورق [یک] مجلد
قطع وسط، جلد مقوی، تیماج سیاه ترنج دار [یک] مجلد
قطع وسط، جلد مقوی، تیماج زرد، ۱۶۰ ورق [یک] مجلد
قطع وسط جلد منبت به طلا [یک] مجلد

هو

عرض کتابخانه سرکار، سنه بیچی ٹیل

اضافہ _____ [۴]

از بابت بیچی ٹیل سنه ۱۱۵۳

۲۹ مجلد

مصاحف ۲۶ مجلد: از بابت متفرقه: ۱۴ مجلد / از بابت نذری بندگان اشرف جلد طلای منبت [یک] مجلد / ایضاً جلد

تیماج ۷ مجلد

کتاب و غیره سه مجلد: کتاب دو مجلد: اصول کلینی [یک] مجلد، مختصر نافع [یک] مجلد / صحیفه کامله دوازده

سطری [یک] مجلد

جملتان

۳۵۸۹ مجلد / ۱۱۲ عدد / ۷ زوج / [یک] عدل / ۴ پارچه / دو فرد

قرآن ۲۰۱۳ مجلد: خطوط ائمه اطهار ۴۶ مجلد / جلد طلای منبت نذری بندگان اقدس [یک] مجلد / مجزا ۱۱۲۵ مجلد /

اوراق ۱۹۵ مجلد / تمام ۶۴۶ مجلد

قابلق [و غیره] ۱۱۲ عدد، دو پارچه: قابلق ۴۴ عدد / لفافه ۱۲ عدد، دو پارچه / رحل ۳۳ عدد / صندوقچه ۲۳ عدد

کتاب و غیره ۱۵۷۶ مجلد: کتاب ۱۵۶۸ مجلد / صحیفه کامله ۸ مجلد

صندوق ۷ زوج، [یک] عدل، دو فرد، دو پارچه: صندوق ۶ زوج [یک] عدل / فرش: [یک] زوج، دو فرد؛ دو پارچه

هو

افتتاح مهمات و معاملات سرکار فیض آثار و مسجد جامع سنه تخافوی ٹیل

توجیہات و مقررات

مقررات

سرکار فیض آثار

صورت المذكور

تحویل

سیادت پناه میر محمد جعفر از قرار نسخه عرض

قرآن مجید

خطوط ائمه اطهار

خط مبارک حضرت امیر المؤمنین علی و باقی حضرات ائمه اطهار

خط مبارک حضرت امام حسن مجتبی و باقی ائمه معصومین

۱. در این شماره ۴ سند با اندکی تفاوت در عنوان، دارای محتوایی مشترک است که در میان آنها فقط یک سند دارای سال می باشد

نه مجلد

خط مبارک حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام، قطع بیاضی کوچک، جلد تیماج مقوی قرمز که نود و شش ورق

است [یک] مجلد

خط مبارک حضرت امام حسین علیه السلام تمام نوشته، جلد تیماج مقوی سیاه، قطع ربعی کوچک [یک] مجلد
خط مبارک حضرت امام جعفر صادق علیه السلام، مجداول، قطع وزیری، وسط جلد تیماج معرق طلاپوش، وقف شاه

عباس [یک] مجلد

خط مبارک حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام که موازی پنجاه و هشت ورق است. جلد تیماج قرمز یک لایی

[یک] مجلد

خط حضرت امام موسی کاظم علیه السلام قطع بیاضی کوچک، جلد مقوی طلاپوش که موازی هشتاد و پنج ورق است

[یک] مجلد

خط مبارک ایضاً قطع بیاضی کوچک، وقف شاه عباس که موازی یکصد و بیست و چهار ورق است. جلد تیماج مقوی

طلاپوش معرق [یک] مجلد

خط مبارک حضرت سید الساجدین که بر روی کاغذ نوشته اند. جلد تیماج بیاضی سیاه، ترنج دار که موازی شصت و

هشت ورق است. [یک] مجلد

خط مبارک حضرت امام جعفر صادق، مجداول مذهب، جلد تیماج معرق طلاپوش که موازی پنجاه و [هشت] ورق

است.

خط مبارک حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام که موازی یکصد و بیست و چهار ورق است. وقف شاه عباس، قطع

بیاضی وسط، جلد تیماج قرمز [یک] مجلد

شماره سند ۵۲۷۸۱ ص ۲

هو

افتتاح مهمات و معاملات سرکار فیض آثار و مسجد جامع سنه تخافوی نیل

توجیهات و مقررات

مقررات

سرکار فیض آثار

صورت المذکور

تحویل

سیادت پناه میر محمد جعفر از قرار نسخه عرض

قرآن مجید

خطوط ائمه اطهار

بدون اسم

۲۹ مجلد

۱۵ مجلد

قطع بیاضی کوچک که موازی دویست و یازده ورق است. جلد مقوی، تیماج ترنج دار، وقف شاه عباس [یک] مجلد
قطع بیاضی جلد تیماج سیاه ترنج دار، معرق طلاپوش که موازی شصت و شش ورق است [یک] مجلد
قطع وزیری بزرگ بیاضی، تمام نوشته، جلد تیماج مقوی زرد ترنج دار [یک] مجلد
قطع وسط بیاضی که موازی هشتاد و شش ورق است. جلد تیماج، طلاپوش معرق، لفافه کرباس سفید [یک] مجلد
قطع بیاضی وسط، جلد تیماج مقوی سیاه ترنجدار که موازی پنجاه و هشت ورق است. [یک] مجلد
قطع بیاضی کوچک که موازی سیصد^۱ و هفتاد و هشت ورق است. جلد تیماج سیاه [یک] مجلد
قطع بیاضی وسط، وقف شاه عباس که موازی پنجاه ورق است. جلد تیماج قرمز مستعمل؟ [یک] مجلد
که چهار ورق است. قطع وسط بیاضی کوچک، جلد تیماج [یک] مجلد
قطع بیاضی بزرگ، جلد تیماج مقوی زرد که موازی سیصد^۲ و چهار ورق است. [یک] مجلد
قطع بزرگ بیاضی که موازی نود و شش ورق است. جلد تیماج سبز ترنج دار طلاپوش [یک] مجلد
قطع بزرگ بیاضی که موازی سیصد^۳ و شصت ورق است. وقف شاه عباس [یک] مجلد
قطع بیاضی بزرگ که موازی پنجاه و شش ورق است. وقف شاه عباس [یک] مجلد
قطع بیاضی کوچک، وقف شاه عباس که موازی پنجاه ورق است. جلد معرق طلاپوش [یک] مجلد
قطع ربعی که ورق اول افتاده. به خط معقلی، قطع ربعی کوچک تمام نوشته [یک] مجلد
قطع کوچک حجیم، وقف شاه عباس جلد تیماج سیاه [یک] مجلد

۱۴ مجلد

قطع بیاضی بزرگ وقف شاه سلطان حسین که موازی هشتاد [و] دو ورق است. لفافه زربفت، بوم نقره باف [یک] مجلد
قطع ربعی بیاضی تمام نوشته، وقف شاه عباس، جلد تیماج سیاه ترنج دار [یک] مجلد
قطع کوچک بیاضی، جلد تیماج یک لایی که موازی پنجاه ورق است. [یک] مجلد
قطع بیاضی کوچک، جلد تیماج زرد که موازی شصت و یک ورق است. وقف شاه عباس [یک] مجلد
قطع ربعی کوچک، وقف شاه عباس که موازی نود و نه ورق است. جلد کاغذ ابری [یک] مجلد
قطع وزیری کوچک، جلد تیماج قرمز مقوی که موازی بیست و سه ورق است. [یک] مجلد
قطع وسط حجیم بیاضی، جلد تیماج سبز ترنج دار طلاپوش، وقف ابوالفتح راضی [یک] مجلد
قطع وسط بیاضی تمام نوشته، لفافه جلد زربفت، بوم نقره باف [یک] مجلد
قطع بیاضی بزرگ، جلد تیماج سیاه ترنج دار که موازی یکصد و بیست و چهار ورق است [یک] مجلد
قطع کوچک بیاضی، وقف شاه سلطان حسین، لفافه زربفت، بوم زرد که موازی هفتاد و شش ورق است. [یک] مجلد
قطع وزیری وسط بیاضی، جلد تیماج مقوی قرمز طلاپوش که موازی بیست و سه ورق است [یک] مجلد
قطع وسط بیاضی، وقف شاه عباس، جلد تیماج زرد که یکصد و شش ورق است [یک] مجلد
قطع بیاضی کوچک که موازی شصت ورق است. جلد تیماج سبز [یک] مجلد

۱. در بالای حرف سین سیصد، عدد ۳ ذکر شده است.
۲. در بالای حرف سین سیصد، عدد ۳ ذکر شده است.
۳. در بالای حرف سین سیصد، عدد ۳ ذکر شده است.

قطع ربعی کوچک به خط معقلی، تمام نوشته، وقف شاه عباس جلد قرمز، گنج و ترنج دار طلاپوش [یک] مجلد

منابع

۱. حکیم، سید محمد حسین (۱۳۹۰). « دو فهرست از نسخه‌های خطی کتابخانه آستان قدس رضوی مربوط به سال‌های ۱۰۱۰ و ۱۱۴۹-۱۱۵۰ ق » اوراق عتیق، (شماره ۲) ص ۷۴۸-۵۳۵.
۲. شاکری، رمضان علی (۱۳۶۷). گنج هزارساله (کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی قبل و بعد از انقلاب)، مشهد: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی.
۳. طاهره، انجم (۱۳۹۱). «عرض دیده‌ها و یادداشت‌ها و مهرها در واقعات بابری مخزونه کتابخانه گنج بخش» دانش، (شماره ۱۱ و ۱۱۱) ص ۲۵-۱۴.
۴. عبدی، زهرا؛ حیدریان، احمد (۱۴۰۲). «بررسی نفایس نسخ خطی اهدایی نادرشاه به کتابخانه آستان قدس رضوی» پژوهشنامه مطالعات نسخ خطی، دوره ۲ (شماره ۱) ص ۶۷-۵۰.
۵. عظیمی، حبیب‌الله (۱۳۹۶). نسخه‌نامه (کانون‌های استنساخ، عناصر نسخه‌شناسی، رویه‌های فهرست‌نویسی، شناخت جعل و اصالت نسخه‌ها)، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۶. کریمی‌نیا، مرتضی (۱۴۰۰). «مصاحف قرآنی منسوب به خط ائمه علیهم‌السلام: واقعیت یا جعل؟» آئینه پژوهش، سال ۳۲ (شماره ۲) ص ۱۰۶-۶۷.
۷. مایل‌هروی، نجیب (۱۳۹۶). کتاب آرایبی در تمدن اسلامی، ج ۲، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۸. محبوب‌فریمانی، الهه (۱۳۹۰). تاریخچه کتابخانه آستان قدس رضوی بر پایه اسناد از صفوی تا قاجار. مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی .

اسناد

۹. ساکماق (سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی)

۵۲۷۸۱، ۵۲۷۷۷، ۵۲۷۷۶، ۵۲۷۷۵

نقطه بر راک و دو شاه سلطان علی از مورز
 نقطه در خط بر ساح لبح لفاقه صد در راکس لم لفا اف
 اسی در وین کت لفاقه در راکس لم لفا اف

نقطه بر ساح لبح لفاقه صد در راکس لم لفا اف
 نقطه بر راک صد ساحه راکو در از مورز کوه دست
 در وین کت

نقطه لک بر صد ساحه لکلا از مورز ماه در وین
 نقطه لک بر صد ساحه سلطان علی لفاقه در وین
 لم لکوا مورز بر وین در وین کت

نقطه بر لک صد ساحه مورز مورز مورز
 نقطه در در خط بر صد ساحه مورز مورز مورز
 پت در وین ات

نقطه بر لک صد ساحه مورز مورز مورز
 نقطه در خط بر صد ساحه مورز مورز مورز
 در وین کت

نقطه در در لک صد ساحه مورز مورز مورز
 نقطه بر لک مورز مورز مورز
 پت در وین کت

نقطه در خط بر صد ساحه مورز مورز مورز
 نقطه بر لک مورز مورز مورز
 مورز مورز مورز مورز مورز

۵۲۷۸۱۳

شماره سند: ۵۲۷۸۱ صفحه سه

